

DESPRE O TIPOLOGIE A NEOLOGISMELOR ÎN LIMBA ROMÂNĂ

Afît în lingvistica generală, cît și în lingvistica românească, există o diferență de percepție referitoare la calitatea de neologism a unui cuvînt. Astfel, problema conceptului de neologism rămîne a fi una deschisă. Chiar dacă se afirmă că termenul neologism a apărut pentru prima oară în anul 1755 în limba franceză, de unde a fost împrumutat în 1880 de limba engleză, mai există o serie de aspecte viu discutate. Unul din acestea ține de baza terminologică a neologiei și, în special, de interpretarea conceptului de neologism. Or acesta, după cum afirmă majoritatea cercetătorilor, „semnalează înconsecvențe existente” la definirea lui. În această ordine de idei, cercetătorul Victor I. Iancu susține chiar că „sfera și conținutul acestei importante noțiuni continuă să rămînă un litigiu” [9: 33], dat fiind faptul că cuvinte cu o vechime în limbă de cîteva secole pot conserva, din punctul de vedere al lingvisticii românești, statutul de neologism. Dumitru Caracostea în „Expresivitatea limbi române”, încă în 1942, menționa că „mai întîi este nevoie să ne înțelegem cu privire la însuși termenul de neologism. Sfera discuțiilor se lărgeste sau se îngustează după accepțiunea la care ne oprim” [4: 285]. De aceeași părere este și Victor I. Iancu care afirmă că „înainte de a trece la prezentarea neologismelor dintr-o anumită operă, cercetătorii sînt obligați să precizeze care este, potrivit opiniei lor, sensul exact al acestui cuvînt” [9: 33].

O interpretare inedită a conceptului de neologism propune cercetătoarea spaniolă Maria Tereza Cabré, care menționează o serie de parametri diferiți care nu se exclud reciproc, propuși pentru a determina caracterul neologic al unui termen, după cum urmează:

- a) diacronia: un cuvînt este neologic dacă a apărut recent;
- b) lexicografia: un cuvînt este neologic dacă nu apare în dicționare;
- c) instabilitate sistematică: un cuvînt este neologic dacă reprezintă semne de instabilitate formală (morfologice, grafice, fonetice) sau semantică;
- d) psihologia: un cuvînt este neologic dacă vorbitorii îl percep ca pe o entitate nouă [3: 445].

În contextul celor afirmate, sîntem de acord cu caracterul diacronic și psihologic, deși în aceste situații tot există o doză mare de subiectivism (pentru unii ar putea fi un cuvînt cunoscut, pentru alții necunoscut), căci „sentimentul neologic” ar putea varia de la vorbitor la vorbitor. În ceea ce privește lexicografia și instabilitatea, aici se încadrează mai mult ceea ce numesc specialiștii în domeniu în prezent: cuvinte recente, xenisme sau cuvinte străine. Dificultatea determinării statutului de neologism în limba română este explicată de cercetătoarele E. Dănilă și G. Haja prin „absența unei «biblioteci electronice» pentru limba română”, afectînd „semnificativ analiza lexicografică la toate nivelurile ei. Metoda folosirii și analizei corpusurilor mari de texte dintr-o limbă este una larg folosită la nivel european. Aceste baze de date sînt formate fie din textele literare contemporane, fie din presa scrisă, lucru care facilitează mult analiza neologismelor și oferă cercetătorilor posibilitatea de a analiza evoluția unui neologism de la prima sa ocurență precum și contextele în care el apare. De aceea abordarea europeană a acestei probleme este diferită de cea a lingvisticii românești” [apud 5: 126].

În aceeași ordine de idei, cercetătorul Vasile Bahnaru propune ca termenul neologism „să fie rezervat numai pentru cuvintele împrumutate de curînd dintr-o limbă străină, cele formate pe teren românesc cu ajutorul resurselor interne de derivare sau calchiate după modele străine, iar celelalte unități lexicale, cele mai multe «fiind bătrîne ca iarna» în română, să fie repartizate la straturile lexicale corespunzătoare (vocabularul comun sau esențial, științific și tehnic, vocabularul livresc etc.)” [1: 118]. Firește, nu putem renunța la acest termen, care totuși este încetățenit în literatura de specialitate. Considerăm, în acest sens, că punctul de vedere atestat în *Dicționarul de științe ale limbii* cu privire la clasificarea *diacronică* („clasificarea neologismelor în limba română se face, în primul rînd, în funcție de *originea* acestora, criteriu care presupune o perspectivă diacronică, deși lingviștii admit, în general, faptul că există numeroase împrumuturi neologice cu etimologie multiplă”) și *sincronică* a neologismelor („o clasificare sincronică, după criteriile lingvistice, a neologismelor duce la delimitarea împrumuturilor propriu-zise de calcuri și de construcții frazeologice”) [6: 344] ar putea sugera o tratare corectă a conceptului în discuție.

Or, confruntând mulțimea de definiții ale neologismului din dicționarele și studiile românești, distingem:

- neologisme *in extenso* – „cuvinte apărute acum două sute de ani (majoritatea de origine latino-romană) și necunoscute maselor largi de vorbitori”;
- neologisme *in restricto* – „cuvinte de penetrație recentă, utilizate doar de vorbitorii culti și instruiți” [7: 11].

În funcție de diverse criterii de clasificare a neologismelor în limba română, atestăm mai multe tipuri de neologisme. Astfel, după *scopul creării*, neologismele se clasifică în:

- neologisme *necesare* (fiind create datorită necesităților obiective și sociale). Acestea reprezintă categoria cea mai numeroasă. Astfel, apărând din necesitate în limbă, ajung să facă parte din sfera vocabularului activ, denumind obiecte de uz curent: *blender, mixer, boiler, laptop, notebook, tabletă, scanner, modem, ruter, card, mop* etc; obiecte de vestimentație și încălțăminte: *cardigan, ghetre, blazer, bolero, poncho, egări, balerini, mocasini, converși* etc; produse alimentare / preparate culinare: *musli, fornetti, chips, ketchup* etc.
- neologisme *stilistice* (care nu pătrund în vocabularul limbii, apar o singură dată și sînt create datorită nevoii actuale de conținut și de stil): *ședințoman* „persoană care are mania de a convoca multe ședințe, de a prelungi în mod excesiv discuțiile din cadrul acestora”; *tarabist* „persoană care vinde la tarabă” etc.

Cercetătoarea spaniolă Maria Teresa Cabré clasifică neologismele tot după acest criteriu – scopul creării – în:

- neologisme *planificate*, care sînt „efectul unui fenomen practic de denumire a unor lucruri noi, idei, concepte sau realități și reprezintă dovada evoluției unei comunități și a limbii acesteia”;
- neologisme *spontane*, care sînt „rezultatul unui act individual și pot sluji fie denumirii unui concept nou, fie introducerii unei variații expresive sau unei mărci stilistice” (*apud* 5: 89).
Ținînd seama de compartimentul sau de unitatea lingvistică în care se încadrează, deosebim:
- neologisme *lexicale* – „cuvinte noi care pot fi împrumutate lexicale neologice sau creații neologice” [2: 116]: *a rond* „denumire pentru semnul tipografic @, utilizat pe internet, mai ales în adresele de poștă electronică, fiind plasat între numele utilizatorului și cel al domeniului virtual, avînd semnificația „la”; *scrub* „loțiune cosmetică semiabrazivă, care se aplică pe față sau pe corp, pentru curățarea pielii”, *spa* „complex de servicii, autonom, integrat unui hotel sau centru de fitness, care propune tratamente și proceduri prin jeturi de apă, masaj de diverse tipuri, împachetări cu alge etc.”; *baghetă* „pîine albă, lungă și subțire, preparată dintr-un aluat special, specific patiseriei franceze” etc.
- neologisme *semantice* – „noile sensuri ale cuvintelor existente în limbă”: *fluturaș* „1. Fișie îngustă și lungă de hîrtie care cuprinde un text menit să înlocuiască, să rectifice sau să completeze un pasaj dintr-o lucrare, dintr-o ordonanță etc. 2. Fișie mică de hîrtie sau de carton cu conținut variat (electoral, de reclamă etc.) care se distribuie gratuit; flyer. 3. (fam.; și fluturaș de salariu) Fișă lunară cu datele din statul de plată pentru fiecare angajat”; *a îngheța* (fin.) „a opri folosirea sau funcționarea; a bloca; a interzice mărirea pensiilor, salariilor”; *a recidiva* (fig.) „a reitera o acțiune (în general remarcabilă)”; *a recruta* „a identifica, a selecta și a angaja persoane pe baza unor criterii, pentru o anumită activitate” etc.
- neologisme *frazeologice*: *acord cadru* „înțelegere la nivel înalt, care servește drept cadru pentru convorbiri ulterioare”; *agent de vânzări* „colaborator al unei firme, însărcinat să vîndă produsele și /sau serviciile oferite de aceasta; persoană care lucrează într-un anumit domeniu”; *centru pilot* „instituție, serviciu coordonator, în care se lucrează pentru prima dată după un anumit principiu”, *grevă patronală* „închidere a locului de muncă de către angajator, în încercarea de a-i determina pe angajați să accepte condițiile de angajare dorite de conducerea firmei”; *cititor de carduri* „a) senzor electronic care citește o bandă magnetică sau un cod de bare de pe un card; card reader; b) dispozitiv electronic care permite citirea și transferul informațiilor de pe diferite unități portabile de stocare a memoriei” etc.

În contextul celor menționate, conchidem că neologismele lexicale sînt cel mai bine reprezentate din punct de vedere cantitativ; neologismele semantice apar, mai cu seamă, după modelul oferit de termeni din limba engleză; neologismele frazeologice constituie caracteristica terminologiei

tehnico-științifice, evidențiind tendințele etapei pe care o traversăm (cele mai multe sînt un rezultat al calcului după modele englezești: „formator de piață” după engl. *market maker*, „memorie extinsă” după engl. *extended memory*) [10].

După *modul de formare*, neologismele se clasifică în derivate, compuse și formate prin converșiune. Cele derivate, la rîndul lor sînt afixale și afixoidale. Cele afixale se clasifică în:

- derivate cu prefixe: *a recompartmenta* „a reface o nouă compartimentare (după alte criterii)”; *a reeșalona* „a eșalona datorii, stabilind noi termene”; *a reîncărca* „a încărca o cartelă cu o sumă de bani în contul căreia utilizatorul poate efectua convorbiri telefonice, poate naviga pe internet”; *neeligibil* „care nu este eligibil pentru un anumit scop, în vederea unei anumite funcții” etc.
- derivate cu sufixe: *știrist* „persoană care prezintă știri în direct, la un post de radio sau televiziune”; *forumist* „persoană care participă activ la discuțiile de pe diverse forumuri”; *faianțar* „muncitor specializat în faianțare; faianțator”; *tonetar* „mic afacerist care vinde marfă la tonetă” (=gheretă, mic stand pentru comerțul stradal, unde se vînd cărți, răcoritoare, dulciuri etc.) etc.

Vom menționa, în acest context, că elementele prefixale sînt inferioare totuși sub aspect cantitativ celor sufixale.

Derivatele afixoidale – prefixoidele și sufixoidele – se remarcă, în special, în limbajul publicistic actual, constituind o modalitate de formare a noi elemente lexicale: *acvariofilie*, *eurofobie*, *cyberfobie*, *covridog* („produs de patiserie format dintr-un crenvurst învelit în aluat și copt în formă de covrig”) etc.

După *mediul* în care sînt utilizate, deosebim:

- neologisme generale (specifice limbii comune);
- neologisme specializate / neonime.

Ținînd cont de *ortografia și ortoepia neologismelor* și de faptul cum sînt reflectate acestea în diferite dicționare românești, Theodor Hristea clasifică neologismele limbii române în:

- ortografiate cum se pronunță (adică reproduce fonetic): *meci*, *ruter*, *angro*, *vizavi* etc.;
- ortografiate etimologic (adică scrise ca în limba din care provin): *site*, *show*, *hobby*, *design*, *summit*, *business* etc.;
- ortografiate de o manieră hibridă (deci care combină grafia etimologică și pronunțarea străină dînd naștere unor forme ce se îndepărtează, mai mult ori mai puțin, atît de scrierea, cît și de rostirea originală [8].

Conchidem că în ceea ce privește clasificarea neologismelor se poate observa o diversitate a lor atît în lingvistica românească, cît și în cea universală. Lucrările de specialitate propun o varietate de tipologii a neologismelor determinate de diferite perspective asupra acestei problematice. O tipologie exhaustivă/generalizatoare e dificil de propus, fiind constrînși de multiplele interpretări pe care le ridică însuși conceptul de neologism.

Stantsieru S.

On a Typology of Neologisms in the Romanian Language

Abstract: In the present article we suggest a typology of neologisms in the Romanian language. They are classified according to their purpose, to the linguistic units they are incorporated in, to the method they are formed by, to the area they are used in, to their forms and spelling etc. A large variety of typologies can be observed both in Romanian and general linguistics, given in the specialized sources. However, it is difficult to propose a generalized/ exhaustive typology considering the multiple interpretations of the concept of *neologism* itself.

Keywords: neologism, concept, classification, term, subjectivity.

Bibliografie:

1. Bahnaru, Vasile. *Elemente de semasiologie română*. Chișinău: Editura Știința, 2009.
2. Bărbuță, Ion; Constantinovici, Elena; Hanganu, Aurelia; Ungureanu, Elena. *Mic dicționar de termeni lingvistici*. Chișinău: Tipografia „Elan Poligraf” SRL, 2008.
3. Cabré, Maria Teresa. *La terminología. Teoría, metodología, aplicaciones*. Barcelona: Antártidal Empúries, 1993.
4. Caracostea, D. *Expresivitatea limbii române*. Iași: Editura Polirom, 2000.
5. Clim, Marius-Radu. *Neologismul în lexicografia românească*. Iași: Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, 2012.
6. Bidu-Vrânceanu, Angela; Călărășu, Cristina; Ionescu-Ruxândoiu, Liliana; Mancaș, Mihaela; Pană Dindelegan, Gabriela. *Dicționar de științe ale limbii*. București: Editura Nemira, 2001.

7. Goraș-Postică, Viorica. *Psihopedagogia dezvoltării competențelor de comunicare din perspectiva neologismelor. Didactica aplicată*. Chișinău: CEP USM, 2005.
8. Hristea, Theodor. *Ortografia și ortoepia neologismelor românești (cu specială referire la împrumuturile recente)*, în *Limbă și literatură*, 1995, nr. 2, p. 36-53.
9. Iancu, Victor I. *Asupra conceptului de neologism*, în *Buletin științific*, Baia Mare, 1970, p. 33-37.
10. Lăzărescu, Anca Anne-Marie. *Neologismele în presa noastră actuală (cu specială referire la cea scrisă)* [http://www.unibuc.ro/ Rezumat.pdf](http://www.unibuc.ro/Rezumat.pdf)